

Seksueel misbruik. Hoe gaan we daar pastoraal mee om?

Lezing van dr. A.H. van Veluw

Zaterdag 7 maart 2015 sprak dr. A.H. van Veluw uit IJsselmuiden op de jaarlijkse Herbergdag. De Herbergdag is een toerustingsbijeenkomst van Pastoraal Diaconaal Centrum de Herberg in Oosterbeek, voor mensen die betrokken zijn bij het pastoraat. Het onderwerp was: Seksueel misbruik. Hoe gaan we daar pastoraal mee om?

2 Samuel 13, 1-22

Seksueel misbruik. Een moeilijk onderwerp. Moet de kerk daar wel over spreken? Ook de Bijbel stelt het aan de orde. Misschien wel het meest expliciet in 2 Samuel 13, 1-22. Elk ander volk zou dit soort dingen in het gezin van hun koning verzwijgen. De Bijbel verzwijgt het niet. Het boek 2 Samuel is profetische geschiedschrijving.

Amnon ("de betrouwbare"), bedenkt een list om zijn halfzusje Tamar in zijn slaapkamer te krijgen. Hij verkracht haar en daarna wordt ze het huis uitgejaagd. De deur wordt achter haar op slot gedaan, zodat zij niet meer binnen kan komen (alsof zij de schuldige is). Vader koning David wordt kwaad, maar doet niets. Broer Absalom ("vader van de vrede") haat zijn broer, maar om de lieve vrede (die hier een valse vrede is), valt er geen onvertogen woord tussen hen. Tamar blijft daarna bij haar broer Absalom, van het leven afgesneden.

De geschiedenis uit 2 Samuël 13 heeft zich al talloze malen herhaald.

Een vrouw van 38 vertelde: mijn vader misbruikte mij vanaf mijn 9^e jaar. Ik voelde mij schuldig. Mijn vader stond bekend als echte christen. Hij kon vroom spreken over allerlei zonden. God vroeg hij vergeving, maar mij niet. En mijn zusje ook niet.

Een probleem van immense omvang.

Seksueel misbruik komt overal voor. In de provincie en in de stad. In sociaal zwakkere gezinnen en in gegoede families. Buiten de kerk en binnen de kerk. Een leraar op school kan de dader zijn, een buurman, een pastor, een zwemleraar. Uit onderzoek is gebleken dat 28% van de vrouwen en 8% van de mannen slachtoffer van seksueel misbruik is. Het is de kerk niet voorbij gegaan. Stel je voor dat je zondag in de kerkenbanken gaat tellen: van elke vier gemeenteleden is er één slachtoffer en één op de vier is dader.

Vaste mechanismen

Nog steeds zijn er, als in het gezin van koning David, vaste patronen, vaste (bedekkings)mechanismen:

1. De dader kan zijn gang gaan omdat er een machtsrelatie is. Seksueel misbruik is altijd machtsmisbruik.
2. Lust maakt listig en manipuleert. Want anderen (gezinsleden) mogen er niet van af weten.
3. Het is bewuste overtreding van Gods gebod. Amnon weet heel goed waarom zijn zusje zegt "zoiets schandelijks doet men in Israël niet".
4. Het slachtoffer krijgt de schuld ("blaming the victim") en voelt zich de schuldige.
5. De familie zwijgt het dood. Die schande kun je de familie, de gemeente toch niet aan doen? Het is toch je vader? Wil je dat hij naar de gevangenis gaat? Het doodzigen is geen oplossing. In 2 Samuel zien we het Absalom doen, maar dat brengt onheil. Uiteindelijk krijgt bij hem de haat tegen zijn broer de overhand en vermoordt hij hem.
6. Het misbruik wordt gebagatelliseerd. Het valt wel mee. Je moet toch kunnen vergeven. Daarmee wordt de ernst van de situatie weggestopt.

Gevolgen voor het slachtoffer

Een misbruikte vrouw zei op de vraag "je hebt er toch niets aan over gehouden": "nee, het heeft alleen maar mijn leven verwoest". Voor wie pastoraal betrokken is, is het van belang te beseffen wat de impact is van het misbruik. Voor de slachtoffers is het levenslang verschrikkelijk: je bent geschonden door je broer, je vader, een kennis van je ouders.

Op korte termijn zijn er bij misbruikte kinderen gevolgen als hoofdpijn, buikpijn, nachtmerries, plotselinge verandering van gedrag, achteruitgaan van cijfers op school. Op lange termijn zijn de gevolgen: levenslang wantrouwen ten opzichte van mensen (want wie gelooft me nog?), wantrouwen ten opzichte van God (waar was Hij?), depressiviteit, afsluiten van gevoelens, lichamelijke klachten, negatief zelfbeeld, moeite met aanknopen van relaties, geen bruid meer kunnen zijn. Met andere woorden: verstoringen in de ontwikkeling van de persoonlijkheid.

Voor veel slachtoffers is het doodzwijgen, de doofpot, haast nog pijnlijker dan het misbruik. Evenals de vraag na verloop van tijd "zit je er nu nog mee?" Jij moet in therapie, terwijl de ander rustig verder leeft.

Gevolgen voor vrouwen en mannen zijn vergelijkbaar. Mogelijk blijven mannen langer dan vrouwen gevoelens van schaamte houden en is het voor hen moeilijker met het verhaal naar buiten te komen.

De kerk.

De kerk zou een schuilplaats in de wildernis moeten zijn voor de slachtoffers. Te veel en te vaak is er gezwegen. Omwille van de slachtoffers zou dat juist niet zo moeten zijn, want de Bijbel spreekt er ook over. De kerk moet onomwonden achter de slachtoffers

staan en dit kwaad zonde noemen. Alleen dan kan de kerk een schuilplaats zijn. Te lang al komt dit kwaad ook voor in de kerk, zelfs in pastorale vertrouwensrelaties.

De verlossende boodschap van het evangelie van Jezus Christus mag ook voor slachtoffers gelden. De naam Tamar betekent palmboom. In psalm 92 staat "De rechtvaardige zal bloeien als een palmboom." Jij bent wel geschonden en geknakt, maar jij staat in je recht. Geef de moed niet op.

In het verlengde van de bevrijdende boodschap is de kerk een schuilplaats. Want de gebrokenheid die is ontstaan, is niet slechts een aantasting van het individuele lid van de gemeente. In het lichaam van Christus lijden de andere leden mee.

Stel het aan de orde in prediking, in catechese. Roep broers op betrouwbaar te zijn voor hun zussen. Maak het bespreekbaar, zodat slachtoffers er over durven te spreken. Bemoedig met woorden als "wat moet jij eenzaam zijn geweest". Kijk, luister, wees alert, let op de signalen. Geef mensen de ruimte om te kunnen praten, ongegeneerd. Wees bereid te luisteren en te blijven luisteren. Want de eenzaamheid blijft zolang er niet over gesproken kan worden. Het slachtoffer moet recht gedaan worden.

Een vrouw kan op haar 30^e eindelijk spreken over het misbruik door haar broer, die nu ouderling is. Toen zij er over begon verbrak hij het contact. Nadat het de kerkenraad ter ore kwam, mocht de vrouw niet meer aan het Avondmaal komen, want zij zou niet kunnen vergeven. Dan is de kerk geen schuilplaats. Laat de liefde van Christus ons dwingen achter het slachtoffer te staan.

Vergeving

Het slachtoffer moet recht gedaan worden. De dader mag niet te snel om vergeving vragen. Eerst moet er oprecht berouw getoond worden, zonder uitvluchten. Maar zelfs dan kan vergeving heel moeilijk zijn. De dader moet wachten tot het slachtoffer zo ver is. Als een dader zelf aan God schuld beleden heeft en vergeving heeft ontvangen, mag de dader niet het slachtoffer dwingen hem of haar ook maar te vergeven.

Als een dader geen berouw meer wil of kan tonen, kan er geen sprake van verzoening zijn. Wel kan op een bepaalde manier vergeving geschonken te geven. Vergeven is ook loslaten, zelf bevrijding ervaren. De pastor kan het slachtoffer daarbij helpen door bijvoorbeeld op een papier de naam van de dader te schrijven en achter de naam: ik vergeef je, ik laat het nu los.

Praktische vragen bij de rol van de pastor

Bij de bespreking van de lezing kwamen veel praktische vragen aan de orde.

Wat vraagt begeleiding van een slachtoffer van de pastor?

Wees fijngevoelig. Het basisvertrouwen van het slachtoffer van misbruik is geschaad. Let op wat je doet als je "mooie teksten" zoals "U omsluit mij van achteren en van voren" uit Psalm 139 leest bij een slachtoffer van misbruik.

En wees niet verbaasd als een slachtoffer moeite heeft met God als Vader.

Hoe kom je als pastor het misbruik op het spoor?

Al het vertrouwen van het slachtoffer is geschonden. Wie kan het slachtoffer nog vertrouwen? Zelfs de predikant kan een dader zijn. Het enige is een langdurige vertrouwensrelatie opbouwen. Kijk, luister, wees alert.

Wanneer stel je als pastor misbruik aan de orde als de ander er niet over begint?

Pastoraat is je jas uit doen, tijd nemen en vragen hoe het met u gaat (benoem gebieden). En zeg: ik heb het gevoel dat u ergens mee zit (wilt u daar over spreken, of liever met iemand anders). Of: is in uw jeugd iets ergs gebeurd?

Is het moeilijk het hele verhaal te vertellen: zeg dan "het gaat er niet om *wat* er is gebeurd, maar *dat* het is gebeurd".

Is het voor een vrouw, die slachtoffer van misbruik is, bedreigend om alleen met een man te spreken? Moet het gesprek dan door twee personen gedaan worden?

Vaak is het toch zo dat men het liever alleen vertelt. Soms kan het helpen als een vrouw op pastoraal bezoek komt. Het is dan veel laagdrempeliger. Heel praktisch: houd afstand en spreek met een tafel tussen de gesprekspartners.

Hoe help je iemand woorden te geven aan wat er in hem of haar omgaat?

Als iemand het heel moeilijk vindt om uit zijn woorden te komen, kan het soms helpen een brief te schrijven. Deze kan gericht zijn aan de dader, aan de moeder die het toeliet, of eventueel aan God.

In een pastoraal gesprek kan deze brief hardop voorgelezen worden. Uiteindelijk kan deze brief aan God voorgelegd worden, zoals koning Hizkia deed (2 Koningen 19, 15).

Hoe begeleid je een dader? Deze kan deel uitmaken van dezelfde gemeente als het slachtoffer?

De begeleiding is zeer complex en ingrijpend. Het is een lange weg. Dader en slachtoffer kunnen niet door een en dezelfde persoon pastoraal begeleid worden.

Eerst moet er een vertrouwensband groeien. Stel het aan de orde. Probeer te zeggen welke impact het heeft op het slachtoffer. Daders moeten inzicht krijgen: weten wat ze hebben gedaan en aangericht. Uit onderzoek is overigens gebleken dat dit heel erg moeilijk is voor daders.

Ook moet de weg naar justitie gegaan worden. Misbruik is een misdrijf. Het is belangrijk als de dader zelf tot dat inzicht komt en straf en therapie aanvaardt.

Is het verhaal van het slachtoffer altijd waar?

Als God de pastor op de weg plaatst van iemand die zegt seksueel misbruikt te zijn, dan is het heerlijke dat de pastor die persoon in beginsel mag vertrouwen. De pastor hoeft geen rechter te zijn. Er kan inderdaad ook wel eens uitkomen dat het fantasie was. Dat scenario bestaat. Maar ook dat breekt alleen door in een vertrouwensrelatie: een veilige en open situatie.

Informatie en literatuur

Websites met achtergrondinformatie en verwijzingen naar goede literatuur

1. Website www.smpr.nl. Dit is het meldpunt seksueel misbruik in de kerk dat de Protestantse Kerk in Nederland heeft, samen met 7 andere kerken en geloofsgemeenschappen een; zie de
2. Website www.meldpuntmisbruik.nl. Dit is het gezamenlijke 'Meldpunt seksuele intimidatie / misbruik binnen pastorale c.q. kerkelijke relaties' van de Christelijke Gereformeerde Kerk, Nederlands Gereformeerde Kerk, Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt en de Hersteld Hervormde Kerk.
3. Website www.sgl-platfom.nl van de Stichting Gedragscode Leidinggevenden, waarbij Evangelische en pinkstergemeenten zijn aangesloten.

Literatuur

1. Dr. J.C. Borst. Verraden vertrouwen. Pastoraat aan incestdaders en -slachtoffers. Uitgeverij J.J. Groen en Zoon 1996.
2. Dr. A.H. van Veluw. 'Aan tafel!' Prikkelende geloofsvragen, opgediend in twaalf driegangenmenu's. Verschijnt in oktober 2015. Hoofdstuk 11 behandelt pastoraat bij seksueel misbruik.